ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՒՌՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԻՆՆԵՒՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ — ԶՄԻՒՌՆԻԱ ՈՒՐԲԱԹ 22 ՕԳՈՍՏՈՍԻ 1858 — ԹԻՒ 578

ԶՄԻՒՌՆԻԱ · 22 ՕԳՈՍՏՈՍԻ

Եւրոպիոյ լրագրութիւնները ընդհանրապէս զբաղեալ են Չերպուրկի մէջ եղած փառաւոր տօնախմբութեանց և շքեղ հանդէսներուն մանրամասն պատմութիւնները ընելու . Նափոլէոն Երրորդ կայսեր և Անգղիոյ Թագուհւոյն յիշեալ քաղաքին մէջ իրարու հետ մտերիմ տեսութիւնը, նմանապէս այս երկու հզօր կառավարութեանց գլխաւոր պաշտօնէից ներկայ գտնուիլը և խորհրդակցիլը բաւական նիւթ կըմատակարարեն լրագրութեանց . որոնք ըստ մեծի մասին կըհամաձայնին օգտակար մեկնութիւններ տալու Եւրոպիոյ ընդհանուր խաղաղութեան հաստատուն մնալուն վրայօք .

Այսու ամենայնիւ Լոնտոնի Դէյլի Նիուզ օրագրութիւնը մեծ վստահութիւն չունենալով Նափոլէոն կայսեր խաղաղասիրական զգացմանցը վրայ՝ կասկած կըցուցընէ միշտ Չերպուրկի ծովային ամրութեանց և զինուորական պատրաստութեանց վրայօք . Ուստի երկար յօդուածով մը՝ զոր կըհրատարակէ իւր թերթին մէջ որ 'ի 13 ամսոյս, քննութեան կառնու Անգղիոյ բարլամէնթին անդամոց մէկուն զրուցածը, թէ յետ այսորիկ գիտելի պիտի ըլլայ Գաղղիոյ քիչ օրուան մէջ 100 հազար զինուոր Չերպուրկէն Անգղիոյ երկիրը թափել շոգենաւերով . Այս խնդիրը մանրամանաբար քննելէ ետև, Դէյլի օրագիրը կըհաւաստէ թէ 36 մեծ շոգենաւ և առ նուազն շաբաթ մը ժամանակ պէտք է որ 100 հազար զինուոր Անգղիոյ ծովեզերքը փոխադրուի . Այս ժամանակը բաւականէն աւելի է Անգղիոյ համար, կըսէ յիշեալ օրագիրը, որ Գաղղիոյ յարձակմանը առնելով անմիջապէս առջևն և բազմաթիւ նաւատորմիղ մը պատրաստէ դէմ դնելու և փախցնելու համար 100 հազար հոգիով բեռնաւորուած նաւերը . Ի վերայ այսր ամենայնի կըզգուշացընէ միշտ Անգղիոյ կառավարութիւնը և ազգը, որպէսզի Մեծին Բրիտանիոյ ծովեզերաց ամրութեանցը և անոնց պաշտպանութեանը վրայօք անդադար հոգ տարուի .

Սակայն այս ամեն կասկածները և առաջարկուած զգուշութիւնները, ինչպէս կըտեսնուին՝ անհիմն կարծիք են և մասնաւոր կամ անձնական կիրքերէ գրգռեալ . քանզի տարակոյս չկայ թէ համաձայնութիւնը այսօրուան օրս կըտիրէ 'ի մէջ Անգղիոյ և Գաղղիոյ կառավարութեանց , որոնք մտերիմ զգացմամբք միաւորեալ են Եւրոպիոյ անդորրութիւնը պաշտպանելու և աշխարհիս խաղաղութիւնը երկար ժամանակ հաստատուն պահելու համար . Վասնզի խաղաղութիւնն է միայն անսպառ աղբիւրը երջանկութե և յաջողութեան բոլոր ժողովրդոց , և առանց խաղաղութեան անհնար է որ քաղաքակրթութիւնը յառաջադիմէ զանազան ազգաց մէջ . Նափոլէոն Երրորդ կայսրը իւր անկեղծ բնաւորութեանը համեմատ մտերմութեամբ խօսեցաւ Չերպուրկի մէջ . Զծածկեց ամենեւին թէ թէև ամպեր , ըստ դիպաց , երևցած էին քաղաքական հորիզոնին վրայ . բայց Եւրոպիոյ ամեն կառավարութեանց խաղաղասիրական հակամիտութիւններովը . նոյն մթապատ ամպերը շատ չանցած աներևոյթ եղան բնաւ .

Ահա այսօրինակ է առայժմ Եւրոպիոյ քաղաքականութեան վիճակը . ուստի կըյուսացուի թէ վստահութիւն մը պիտի ծագի սեղանաւորաց և վաճառականաց վրայ: Այս վստահութիւնը ինչպէս յայտնի է, ամենաչարկաւոր է որպէսզի առևտրական գործոց մէջ յորդը (քրէտիթօ) հաստատուի և զօրանայ . ապա թէ ոչ . անհնար է որ վաճառականութիւնը յառաջադիմէ և արդիւնաւոր ըլլայ .

— Լոնտոնի Մօրնինկ-Բօսթ օրագիրը հետևեալ յօդուածը կըհրատարակէ 'ի մասին օգտակարութեան Անգղիոյ և Գաղղիոյ դաշնակցութեան .

«Չերպուրկի տօնախմբութիւնները նոր սիւն մը աւելցուցին կըսէ 'ի հաստատութիւն Անգղիոյ և Գաղղիոյ մէջ եղած դաշնակցութեան . Այսպիսի դէպքերը՝ որոց անպակաս կրկնութիւնը ցանկալի և յուսալի է մեզ . խիստ օգտակար են երկու ազգաց բարեկամութեանը և երկու կառավարութեանց վստահութեանը . Ժողովրդոց բազմութիւնը վերջապէս պիտի հասկընան թէ այս երկու ազգերը բարի դրացիներ են և թէ բոլոր աշխարհիս բարօրութիւնը այնպիսի կերպիւ կախեալ է խաղաղութենէն և իրենց միաբանութենէն որ քանի որ այս հասարակաց բարերկեցութեան պայմանը անխախտ պիտի մնայ , ազգային բարեյաջողութեան միւս ամեն տարրերը պիտի ապահովուին յիշեալ երկու ազգաց ալ: Այս դաշնակցութիւնը առևտրական մեծ օգուտ մը կըներկայացընէ և հիմն է առևտրական մեծ յաջողութեան մը : Գաղղիան և Անգղիան առայժմ երկու խիստ հարուստ ազգ են և վերջին աստիճան բարուք կըկառավարուին . Վաճառականութեան վերաբերեալ դաշնակցութիւն մը միջերնին հաստատուեցաւ առանց որևիցէ առևտրական նախանձու առաջիկայութ:

«Այս երկու ազգերը առևտրական ընդարձակ օգուտներ ունին հեռաւոր ծովուց մէջ և այս օգուտները կարօտութիւն ունին իրարու օգնելու : Չինաստանի մէջ ընդարձակ ասպարէզ մը բացուած է Անգղիոյ և Գաղղիոյ գործառնութեանց : Գաղղիացիք նախանձաւորութեամբ զուն կըգործեն իրենց առևտրական գործքերը հաստատուն պահել Սէյլանի, անգղիացի գաղթականաց երկիրներուն մէջ . նմանապէս Անգղիացիք յօժարամիտ են ընդարձակել իրենց վա-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆՔ

Յայտարարական թուղթ հասարակութեան Հայոց Բթաւիոյ ընդդէմ անանուն գրութեան միոյ ուղղելոյ առ նոսա , ժամանելոյ առ յ9 դեկտեմբերի 1857 , թուակրեալ 'ի Ջուղա 1857 .

(Շարունակութիւն և վերջ: (1)

Օրինակեմք աստ զթուղթ Սրբազանին առ յարգոյ . . . . .

Բարեկամք մեր ,

«Յաւուր երեք շաբաթու 'ի 15 Յունվարի «ներկայ ամի մինչ պատիւ ունեցայ ներկայա-«նալ 'ի սպաս վեհափառ արքայորդի Հէշմաթ-«դօվլայ քաղաքապետի Սպահանայ , հրամայե-«ցին պատուիրել Հայոց :

«Նախ՝ զի Հայք Ջուղայու 'ի նամակագրու-«թիւնս իւրեանց զլուր վերաբերելի գործոց «մեծի պետութեանն Իրանայ մի գրեսցեն :

«Երկրորդ՝ եթէ ունիցին դհարկաւոր իմաստ «վերաբերելի գործառնութեան , կամ զբարե-«կամական թուղթ առ բարեկամ կամիցին գրել, «պարտին զայն գրութիւն 'ի տեսութիւն մեր «մատուցանել , զի յետ տեղեկանալոյ մեր 'ի «մտաց գրութեան , կնքելով զայն մերով կնքով՝ ազատ լիցի առաքելն :

«Երրորդ՝ եթէ ոք 'ի Հայոց գրութիւն ինչ «գաղտ 'ի մեր տեսութենէ առաքեսցէ ուր ու-«րեք և իցէ , և յայտ եղեալ թղթոյն իցէ 'ի «նմին սխալութիւն ինչ թեթև կամ ծանր , անձն «այն 'ի ներքոյ անկանի պատուհասից դիւանի .

«Չորրորդ՝ եթէ տեղեկութիւն տասցուք «մեք , թէ Հայ ոք առնէ զլրագրութիւն , առան-«ձին պարտաւորութիւն համարեսցուք կոչել «զնա , և առաքել առ մեծ դիւանականն :

«Հինգերորդ՝ որ ինչ գրութիւն յոր քաղա-«քաց և իցէ յանուն Հայոց մինչ հասանի 'ի «Ջուղայ , կնքափակ առ մեզ մատուսցեն , զի «տեղեկացեալ իմաստից այնր , տեառն իւրում «դարձուսցուք : Այս հինգ առաջարկութիւնք «ունին տևել մինչև ցժամանակն յորում դար-«ձեալ գրաւոր առաջարկութեամբ թոյլտուու-«թիւն լիցի իւրաքանչիւր ումեք ազատակամ «գրելոյ զգրութիւնս իւրեանց :(1)

«Վեցերորդ՝ տասցեալ լիցի 'ի ժողովրդոց , «զձեռագրեալ խոստումն յանձնառութեան «(ըլթզամ) վասն ամենայն վերոյգրեալ առա-«ջարկութեանց :

«Զվերոյգրեալ հրամանն վեհափառ Արքայ-«որդւոյն ազդ արարեալ մերում ժողովրդեան՝ «հարկաւոր համարեցաք և ձեզ ծանուցանել, «յուսալով զի հաճեսջիք տալ դգրաւոր խոս-«տումն ձեր , սակս յանձնառու գոլոյ ձեր ամե-«նայն վերոյգրեալ առաջարկութեանց 'ի բա-«ւարարութիւն Նորին Վեհափառութե Հէշ-«մեթդօվլային : «Ողջ լերուք

Մնամ ձերոց գերապատուութեանց

Ի Ջուղա, յԱմենափրկչեան ուխտ վանս 1857 յունվարի 19 .

Օրհնաբան և աղօթարար ,
Պարսկաստանեայց և Հնդկաստանի
Հայոց Եպիսկոպոս Թադդէոս .

1857 Յուլ. 5 . «Ժամանեցին աստ երկու սպասաւորք 'ի դեսպանատանէն Ռուսաց 'ի Թէհրանայ՝ բերելով դզպանշան մի (որոյն Վլատիմերի երկրորդ աստիճանի կոչէր) 'ի կայսերէն Ռուսաց վասն Նորին բարձր Սրբազնութեան Թադդէոս առաջնորդին մերոյ , և զկայսերական պատկեր մի 'ի վերայ ոսկեայ տփոյ միոյ յեռեալ ադամանդօք վասն Իմամջօմային տեղւոյս : Զայս վերջինն Սրբազանն է խնդրեալ միջնորդութեամբ դեսպանին Ռուսաց և արքայական կաթուղիկոսին վասն պաշտպանութեանն զոր Իմամջօմայն տեղւոյս ունի 'ի վերայ մերազնեայ բնակչացն Ջուղայու :

7 . «Ի նոյն այսօր Սրբազանն հանդերձ բազմութեամբ 'ի մերազնէից տեղւոյս 'ի քաղաք 'ի տուն Իմամջօմային տեղւոյս տանելով զկայսերական պատկերն առ նա , որ կարի մեծարանօք ստացեալ էր զայն : Այս Մօլլայբաշին ընթերցեալ էր բարձրաձայն զթուղթն 'ի դեսպանատանէն Ռուսաց , զոր լսելէր այսու իմաստիւ , թէ 'ի պատճառս Բարեբարոյութեան նորա առ Հայս բնակեալ 'ի Ջուղայ , օգոստափառ կայսրն Ռուսաց բարեհաճեալ է շնորհել նմա զպատկեր իւր 'ի վերայ տփոյն և այլն , և այլն : Յետ ընթերցեալ լինելոյ սատցեալ թղթոյն , 'ի ներկայութեան բազմաթիւ երևելի վաճառականաց և Մօլլայից , բերեն անդր զքաղցրաւենիս և յետ վայելելոյ զթէյ , Սրբազանն ելեալ անտի եկն 'ի Ջուղայ 'ի մտանել արևուն»:

Զկնի գրելոյ այսր յայտարարական թղթոյ ; հաս 'ի Ջուղայու 'ի ձեռս մեր յութերրորդում

---

(1) Տես լրագրոյ 676-577 թիւերը .

(1) Ահա այս է ակնարկութիւն չարամիտ պարսաւագրին Ջուղայու վասն Սրբազանին բանալոյ զգրեանն Հնդկաստանոյ :

ճառականութեան գործքերը Մասսաչուսեթի գաղղիացի գաղթականաց երկրին մէջ։ Այս միտածութիւնը բաւական է խմացընելու համար զհանգամանքը և զյատկութիւնը կապակցութեան որով միաւորեալ են Եւրոպիոյ այս երկու ծովային մեծ տէրութիւնները ։ Աւասիկ անոնք ամենքը որ առևտրական օգուտներ ունին, պարտաւորեալ են բարեմտութիւններ ընել որ մտերիմ համաձայնութիւնը անխռով պահուի միշտ ։ Այս համաձայնութեան ապաւէլն ծագելու նոյն իսկ վտանգը՝ երաշխաւորութիւն մըն է խաղաղութեան հաստատուն մնալուն ։ Մենք կարծեմք թէ Գաղղիան իւր առևտրական և ծովային յարաբերութիւնները աւելցնելուն պատճառաւ է որ առաւել անգղիացի կըլլայ 'ի մասին իւր զգացմանցը, իւր վաճառականութեանը, իւր քաղաքականութեանը և իւր դաշնակցութեանցը. և որովհետև այս հակամիտութիւնը օգտակար է Գաղղիացի ազգին, այն պատճառաւ է որ օգտակար է նաև Գաղղիոյ կառավարութեան"։

Ահաւասիկ թարգմանութիւնը Հաթթի Հումայունին զոր այս օրերս օգոստափառ Սուլթանը յուղարկեց Մեծ Եպարքոսին ։

Բարձրապատիւ Եպարքոս իմ,

Բաց 'ի պարտուց զոր հարկ եղաւ ընել՝ մեր կայսերական գերդաստանին անդամոց զանազան հարսանեաց հանդէսները կատարելու համար, կըլսեմք թէ շատ բան չորունակաբար ծախու կառնուին ընդդէմ մեր կամացը, և մեր կայսերական գերդաստանին անդամոց և անձանց անհոգութեամբը և 'ի ծախս խնայութիւն չգիտնալնուն համար ։ Որովհետև կանոնաւոր կերպիւ բաւական թոշակ կըտրուի մեր կայսերական գերդաստանին ամեն ազգամացը 'ի պէտս մասնաւոր ծախուց իւրոց, ուստի բոլորովին հակառակ է մեր կայսերական կամացը որ յետ այսօրիկ անոնց ծախքը իրենց եկամուտէն աւելի ըլլան ։ Եւ թէպէտ ուրիշ կայսերական հրամանագրով մը խմաց պիտի տրուի ամենուն, թէ մեր հպատակաց և թէ օտարականաց, թէ պարտաւորեալ չեն իրենցմէ խնդրուած բաները բերել, մտածելով թէ շուտ կամ ուշ պիտի վճարուին, 'ի վերայ այսր ամենայնի ըստորում մեր վերոյիշեալ հրամանները պէտք է որ հաղորդուին ամեն գործակալաց և պաշտօնատարաց, և կարգադրութիւններ ըլլան նոյն հրամանաց դէմ գործելու հակամիտութեանց առաջքը առնուելու համար, ըստ որում պէտք է 'ի պահանջել հարկին, անհնանդ գումարները բանտարկել և պատժել և վերջապէս հարկ է որ գործածուի հսկողութիւն մը ըլլայ միշտ մեր այս հրամանաց կատարմանը վրայօք, ուստի արժան համարեցինք այս պաշտօնը Մէրասքէր Ռիզա փաշային տալ, անոր յանձնելով նաև Թոփխանէի միւշիրութեան պաշտօնը՝ Թոփխանէն մեր կայսերական պալատին մօտ ըլլալուն պատճառաւ ։ Եւ որովհետև Թոփխանէի միւշիր Մէհէմմէտ Ալի փաշան ևս մեր երևելի նախարարներէն մէկն է, արժան համարեցինք պաշտօնէից ժողովոյն անդամանուանել զնա ։ Այս նպատակաւ երկուքն ալ մեր առջև կանչելով, յանձնեցինք անոնց վերոյիշեալ պաշտօնները և յուղարկեցինք մեր Բարձրագոյն Դուռը ։ Մէրասքէր փաշան, եկամտից տեսուչը և կայսերական տան հոգաբարձուն պէտք է որ անմիջապէս 'ի ժողով գումարուին խորհրդակցելու և համաձայնելու համար 'ի մասին այս գործոյն ։ Մինչև ցայսօր եղած պարտքերը քննելով, պէտք է որ նայլին և արձանագրեն այն պարտքերը որ իրաւացի են և անոնք որ զանազան պատճառներով տարապայման կերպիւ աւելցեր են ։ Իմ կայսերական հաստատուն կամքս այն է որ այսպիսի անկարգութիւնները չնորոգուին յետ այսօրիկ․ ուստի անմիջապէս պէտք է որ հոգ տարուի և քննութիւն ըլլայ 'ի վերայ կարգադրութեանց որ հարկաւոր են այս նպատակը ձեռք բերելու ։

Այս շաբթու ձեռքերնիս անցաւ հայերէն աշխարհաբառ փոքրիկ տետրակ մը՝ տպեալ 'ի Պոլիս Միհէնտիսեանին գործատունը, հրամանաւ հասարակաց կրթութեան պաշտօնէին, առանց հեղինակին անունը նշանակելու ։

Յիշեալ տետրակը, որուն վերնագիրն է Լուսաւորուելը և լուսաւորութիւնը, թէև քիչ մը խառն գրուած է, սակայն անխտելի ճշմարտութիւններ կըպարունակէ 'ի մասին Հայ երիտասարդաց ոմանց, որոնք քիչ մը գաղղիերէն գիտնալով և փոքրիկ ճանապարհորդութիւն մը ըրած ըլլալով Եւրոպիոյ մէջ, նա մանաւանդ եւրոպական նորաձև զգեստներով շքեղ կերպիւ միշտ զարդարուած ըլլալով Փարիզի գեղապանծ պատանեաց (բըլթի-մէթր) պէս, իրենք զիրենք շատ գիտուն և լուսաւորեալ կըկարծեն ըստ ամենայն մասին, և խոհեմ ու փորձառու անձանց խրատները և ազգօգուտ ազգարարութիւնները արհամարհանօք մերժելով, կըլլեն՝ իրենց խելքին փչածին պէս, Ազգին մէջ նոր կարգ կանոն դնելու, Կոստանդնուպօլսոյ կանանց հագուստը փոխել տալ կուզեն, երիկ մարդոցմէ պահուելու սովորութիւնը որ գտնըւի 'ի վեր հաստատեալ է նոյն մայրաքաղաքին մէջ, անմիջապէս խափանելու կաշխատին որ անհնար է և ժամանակի կարօտ, և ուրիշ անխոհեմ առաջարկութիւններ կընեն, կարծելով թէ քաղաքակրթութիւնը և ազգային լուսաւորութիւնը ասոնք են ։

Այս տետրակին հեղինակը, որ Եւրոպիոյ երևելի գիտնականաց վաւերական վկայութիւններովը կըպարծաւորանէ, յիշեալ կարծեցեալ կամ ինքնակոչ լուսաւորեալց սխալ և վտանգաւոր գրութիւնը զօրաւոր փաստերով կըհաստատէ, հրապարակաւ յայտնելով իւր ունեցած մեծ յարգանքը և ակնածութիւնը Ազգին մէջ գտնուող լեզուագէտ, խոհեմ և օրինաւոր կերպիւ լուսաւորեալ երիտասարդաց համար, որոց բարեմիտ և խոհական փոյթը որչափ որ օգտակար է 'ի մասին ազգային յառաջդիմութեան, դժբաղդաբար նոյնչափ վնասակար և վտանգաւոր է լուսաւորեալ կարծեցեալ երիտասարդաց ոմանց անխոհեմ ջանքը ։

—Ահաւասիկ համառօտ յառաջաբանութիւնը Ծաղիկ անուանեալ բանասիրական պատուական տետրակին, որուն վրայօք յիշատակութիւն ըրած եմք մեր նախընթաց թուոյն մէջ ։

"Որովհետև շնորհօք անբաւազօրին Աստուծոյ տալու ենք ըստ օրէ (որպէս լսեմք և տեսանեմք) և յազգայինս մեր ամենայն ուրեք արժանագովելի տենչ բանասիրական ուսմանց, ընդ նմին և սէր առ ընթերցումն գրոց, պարտ անձին վարկաք և մեք առ օգտի մերոյինս ամենասիրելի Համազգեաց՝ մատակարարել նոցա սակաւաթերթ տետրակօք ըստ մերում կարի ո՛չ ոսկոյ մեծամեծս (ամբողջ մատենագրութիւնս), այլ՝ ճրաս մանունս քաղեալս յարձակ և 'ի չափածոյ բանից հին և նոր մատենագրաց, և առաւել՝ 'ի գրուածոց չև ընդ մամլով գրատպութեան մտելոց ։

"Ի տետրակիս աստ, որպէս և յայլսն զորս ունիմք ի լոյս հանել հետզհետէ, յօժարիմք դնել ո՛չ միայն զհնոցն մատենագրաց՝ այլև զնորոցն զազգի ազգի հիւսուածս բանից, եթէ 'ի գրոցն կանոնաւոր բարբառ և եթէ յաշխարհիկն անկանոն ։ Զառաջինն տամք 'ի վայելումն քաջահմտից և սիրողաց Հայկեանս բազմահարուստ և բարգաւաճ Դպրութեան, և զվերջինն՝ առ 'ի զբօսանս ռամկականաց և եթ շատացելոց ազքատին լեզուաւ"։

—Լոնտոնէն Կոստանդնուպօլիս հասած հեռագրական լուրերը կըծանուցանեն թէ [illegible] անուն անգղիացի պատերազմական շոգենաւը,

ամին ամսոյ, տեսր մի պարունակելով զանցս և զօրինակս համապատասխանական գրութեանց, պատահեալ 'ի մէջ Նորին բարձր Սրբազնութեան Թադդէոս առաջնորդին և Գ. Յովհաննիսի Մ. Զօրաքեան վարժապետի Մեծնափրկչեան դպրոցի միջնորդութեամբ կառավարչաց առաջնորդ դպրոցին յառաջ եկեալ 'ի պատճառս թողլոյ վարժապետին զպաշտօն իւր, և առաջադրելոյ ելանել 'ի Հնդիկս, առանց տալոյ իմն զգրաւոր ծանուցումն կառավարչաց, կամ յայտնելոյ զպատճառ հրաժարման իւրոյ 'ի պաշտօնէ, առ որ կարգեալն էր նոյնպէս գրաւոր յանձնառութեամբ իւրով։

Հարցեալ զօրով յոմանց 'ի մէնջ՝ զկարծիս և զխոհողութիւնս 'ի մասին առարկային այնմիկ, պատեհ նուագ համարեցաք մեզ զայս դնել առաջի և եզրակացութիւնս ոմանս, որոց մասնաւոր եղև զննի ընթերցման թերթիցն այնոցիկ ։

ա. Հրաժարելն Գ. Յ. Մ. Զօրաքեանի 'ի պաշտօնէ ուսուցչութեան իւրոյ ընդ ո՛ և իցէ հանգամանօք, թարց տալոյ զգրաւոր ծանուցումն յառաջագոյն, և յայտնելոյ թէ էր ինչ պատճառ անբաւականութեան, կամ այլոյ իրիք ո՛չ միայն է ընդդէմ կանոնաց քաղաքակիրթ ազգաց և վարուց հրահանգեալ անձին, այլև ընդդէմ իւրոյ յանձն առեալ պարտականութեան, սմին իրի սխալ է իսկ ։

բ. Առաջին հարցագիր Նորին բարձր Սրբազնութեան 'ի մասին այնմիկ (որպէս և հետևեալ գրութիւնք նորա) գրեալ սովորական ոճիւն ազատամիտ, իրաւախոհ և քաղաքավար անձին, որքան էր պատշաճ և վայելուչ. նոյնչափ ցուցանէ զփոյթ և զուշադրութիւն իմն զոր սովոր է նա իբրև բարեխնամ և արթուն հովիւ ընծայել ամենայն առարկայի, ևս և զուգընթացից որով անխախտ և պաշտպանեալ կացցեն վայելչութիւն և բարեկարգութիւն ամենայն տեսչութեան իւրոյ պաշտօնի ։

գ. Նախաշաւիղ վարք Գ. Յ. Մ. Զօրաքեանի ի՛ գործուցանել յետ անպատուութեք զգրութի կառավարչաց դպրոցին կցորդեալն հարցագիր թղթով Նորին Սրբազնութեան փոխանակ պատասխանելոյ նմին, է ըստ կարծեաց մերոց առն յանդգնի և ռամկականի և արժանի այն ամենայն նախատանաց, որոց և հետևեցուցեալ վարք իւր ընդ բոլոր ընթացս անցիցն արժանի առնեն զնա յոյժ յոյժ ։ Այն ինչ 'ի միւսոյ կողմանէ հիանալի և պատկառելի է համբերութիւն և թոյլատուութիւն ներողամիտ Հօրն, ընդ յամառ և կամակոր անձինն և ամենայն տեսակ ջանք Սրբազնութեան նորա յածել զդաստիարակիչն մանկանց 'ի մտաւորութիւն բանի թէպէտ թարց աջողելոյ յանհնարինութեան հարկին այնմիկ ։

դ. Վերոյիշեալ համբոյր և զիջական վարք Սրբազանին յայս առնեն այն ազատամիտ բայս բարուց նորա, որով յաւէտ քան շահելով զգերագոյն և զիշխանական աստիճանս իւրով, ընտրէ իբրև հաւասար ընդ հաւասարի, կամ ժողովրդական ընդ ժողովրդականի մտանել յառարկութիւն և քննութեան սորակայից հպատակեն՝ փոխանակ զինքնապատկանն վարելոյ զպաշտօն, և ըստ պահանջելոյ իսկ հանգամանացն այնց զխստագոյն շաւիղ առնլոյ ընդ այրն՝ որ յաւելի քան միանգամ պարզէ նմա յանկրաւի զլլոյ անպատուելի և կծողական ։ Սմին իրի այն ինչ պարոն ուսուցիչն գանգատէ զբացակայութենէ ազատութեան որ արգելէ նմա համարձակախօս լինել 'ի ճշմարտութեան, կարի յանկաւոր է պատասխան Նորին Սրբազնութեան առ այն զի "Եթէ չլցեր յոյժ առարկայի ազատութի՝ ինքն ո՛չ համարձակէր այնչափ չափազանցօրէն խօսել"։ Եւ մեզ երևի այնպէս, զի եթէ չէր զիջեալ նորին բարեգութ սրբազնութեանն մինչև 'ի հաւասարութիւն ընդ նա, զի գուցէ հնար իցէ տալ նմա ինքնին խելամուտ առնելոյ անօրոյ և ապառում գնացից իւրոյ, պարոն վարժապետն ո՛չ համարձակէր (անկիրթ կիրարկութեամբ ազատութեանն) վարել զբանս 'ի գրութեան իւրում ակնարկիչ առ ամենամեծար Առաջնորդն և Հովիւ ազգին ապերասան ածականօք 'ի թիւր ուսեալ քերթականութենէ իւրմէ ։

ե. Որպէս բազմիցս լուեալ էաք, արդ 'ի վկայութեանց անտի երևելոյ 'ի տետրին հաստատեցաւ մասաց մերոց, զի Գ. Յ. Մ. Զօրաքեան յընթացս իւրում իշխանութեան ունելոյ (իբրև երկոտասան ամս) և ուղղակի ընդունելոյ 'ի Մադրասոյ զտարեկան գումարն կտակեալ 'ի հանգուցեալ Գ. Գրիգորէ Սամեան վասն դպրոցական հաստատութեան 'ի Ջուղայ, և այնպէս լինելոյ իւր ինքեան և կառավարիչ և ուսուցիչ և ամենայն ինչ 'ի ճեմարանին, ո՛չ միայն ըստ ծայր աստիճանի մեղադրելի է ըստ մերում խոնարհ դատողութեան, յաղագս կարի զօրովիլ

ըստ հրամանաց իւր կառավարութեան ամբաստաներ է զՉէտտա, հաստատուած առնելու համար յունիս ամսոյն մէջ եղած անգութ կոտորածին փոխարէն։ Թէպէտև Անգղիոյ կառավարութիւնը՝ Բարձրագոյն Դրան հետ այս գործոյն վրայօք համաձայնելէն ետև, անմիջապէս տալի տուած իւր հրամանին հակառակ հրաման մը յուղարկեց Սիւլէյման նաւապետին որ Մաճիտիէ շոգենաւ գեներալ գօվելթին հրամանատարն է, սակայն այս երկրորդ հրամանը ըստ ժամանակին չհասնելով, ամբաստանութիւնը տեղի ունեցեր է. որուն ինչ ատենի մէջ պատճառելը յայտնի չէ։

Բարձրագոյն Դրան լիակատար իշխանութիւն ունեցող գործակալը ամբաստանութենէն երկու օր ետքը հասեր է 'ի Չէտտա, ուր կըսուի թէ համեմատ հրամանաց օսմանեան կառավարութեան, գլխաւոր յանցաւորներէն 11 հոգի ձերբակալեր է. և անոնց դատաստանը շուտով ըլլալէն ետև՝ անմիջապէս գլխատուեր են հրապարակաւ։

— Իռլանտայի Քիլքէննի քաղաքին մէջ մօտ օրերս ծանր խռովութիւններ և ցաւալի բռնութիւններ տեղի ունեցան 'ի կողմանէ անգործ մնացող աշխատաւորաց. որոնք 4000 հոգիէն աւելի գումարուեցան յիշեալ քաղաքին փողոցները. շատերը ձեռքերնին մանգաղ բռնած զոր խիստ սպառնալի կերպիւ կըշօշէին։ Թէպէտ և արիւնահեղութիւն չպատահեցաւ, սակայն խռովարար աշխատաւորները, ըստորում երկրագործութեան և հնձելու վերաբերեալ նորահնար մեքենայից պատճառաւ պարապ մնացած են, որոշեցին որ յիշեալ մեքենաները կոտրեն, և իրօք իրենց այս որոշումը 'ի գործ դրին. առանց ծանր դիմադրութիւն մը գտնելու հողատէրանց կողմանէ։

Քիլքէննի քաղաքին մէջ բաւական զօրք չըլլալով, տեղական կառավարիչները հեռագրական գծիւ գունդ մը զինուոր խնդրեցին Լոնտոնէն, որպէսզի այս խռովութեան առաջքը առնուի։

—Անգղիոյ օգոստափառ Թագուհին, ընկերութեամբ բարձրապատիւ Ամուսնոյն իշխանին և արտաքին գործոց պաշտօնէայ լորտ Մալմզպիւրիին Շէրպուրկէն մեկնելով Անգղիա վերադարձաւ և անկէց դարձեալ մեկնեցաւ ու Բոթստամ գնաց 'ի տեսութիւն իւր մեծ աղջկանը. որ ինչպէս յայտնի է, անցեալ տարի ամուսնացաւ Բրուսիոյ Թագաւորին եղբօրորդի բարձրապատիւ Ֆրետերիկ Ուիլեմ իշխանին հետ։

Բոթստամ քաղաքը, որ Պէռլինէն 30 հազա. քամէթր հեռու է, խիստ գեղեցիկ դիրք մը ունի. ուր մեծ պատուով և յարգանօք ընդունուեցաւ Վիքթօրիա Թագուհին։

—Վիէննայէն կըգրեն թէ Աւստրիոյ օգոստափառ կայսրուհին արու զաւակ մը ծներ է, և քաջառողջ վիճակի մէջ կըգտնուին թէ Նորին Վեհափառութիւնը և թէ նորածին արշիդուքսը։

Ամերիկայի մէջ հրատարակեալ, Լը Քուրիէ տէ Զէթա—Զիւնի լրագրութեան մէջ յետագայ ուշադրութեան արժանի յօդուածը կըգտնենք.

☞ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՆՃԱՐՈՅՆ

Աֆիոնի պատերազմին մէկ դէպքը։

Անգղիոյ կառավարութիւնը թէ՛ իրաւամբ կամ թէ՛ սխալ ենթադրութեամբ, առատաձեռնութեան մեծ համարում մը տուած է 'ի մասին իւր փորձառութեանց։ Սակայն իւրաքանչիւր կանոն իւր բացառութիւնը ունի և զմտադրաւոր ազնուականէ մը և սակաւանէ մը եղած հաւասար չափով ծառայութիւնները միևնոյն կերպիւ վարձատրութիւն չեն ընդունիր 'ի նմանէ։ Եթէ այսինչ լորտը կամ այնինչ արժանապատուանձը Թոմաս Հոլըուէին ըրածները 'ի գործ դրած ըլլար Չինաստանի դէմ եղած պատերազմին ժամանակը, որ աֆիոնի պատերազմ անուամբ ծանուցեալ է, բարլամէնթին վերաբերեալ այս երկու ոչինչ անձինքներէն մէկը իսկոյն պատուոյ աստղերով, միտալներով և խաչերով պիտի վարձատրուէր ու դրամական մեծ նպաստ մը իւրե՛ կամօք գումարը պիտի աւելցնէր։ Մեծին Բրիտանիոյ կառավարութեան օրագրութիւնները ամենևին պաշտօնական կերպիւ տեղեկութի մը չտուին Հոլըուէին ըրածներուն վրայօք. թէպէտև հիմակուան մեր ըսելիքը երկարօրէն հրատարակուած են Հնդկաստանի շատ օրագրաց մէջ։ Հոլըուէյ բժիշկը անտարբեր ըլլալով 'ի մասին իւր համբաւոյն, և յօժարամտութիւն չունենալով մեծերուն շողոքորթութիւն ընելու, թողուցաւ որ մոռցուին իւր ըրած գործքերը. իսկ մեք պարտք կըհամարիմք մեզ ծանուցանել հասարակութեան զպատմութիւնը յիշեալ գործոց որ պատիւ կըբերեն գործողին։

Թէպէտև Չինացիները արտաքսիչ և կրօնամոլեն ըստ բազում մասանց, սակայն մեծ յարգանք կընծայեն բժշկական գիտութեան, և իրենց ամենայն զօրութեամբը օգնական կըլլան բժշկութեան արհեստին վերաբերեալ նոր գիւտերուն որևիցէ կողմանէ գալու ըլլան։ Արդ պատերազմէն երկար ժամանակ յառաջ Հոլըուէյ բժիշկը Չինաստան երթալով, ոչ միայն հաստատած է 'ի Հօնկ—Քօնկ և 'ի Գանդոն իւր դեղահատից վաճառման համար շտեմարաններ, այլև երկու լրագիր հիմնադրած էր Չինացւոց լեզուաւ. տարածելու համար այն սկզբունքը որոց վրայ հիմնեալ է իւր բժշկական նոր բարեկարգութիւնը. Չինացիները ներքին համոզմամբ հասկցած ըլլալով Հոլըուէի դեղօրէից օգտակարութիւնը և արժանիքը. շատ անգամ ականատես ըլլալով անոնց սքանչելի ազդեցութեանը, և զարմանալով որ բարբարոս օտարականաց (ինչպէս որ իրենք կանուանէին) մեծ բժիշկը Չինացի լեզուաւ կըխօսի իրենց, դեղահատերը և սպեղանին անհաւատալի արագութեամբ վաճառեցան. և Թոմաս Հոլըուէյ ընկալաւ Չինաց կայսերէն երկրորդ կարգի մանտարինի աստիճանը. (ըստորում առաջին աստիճանը կայսերական իշխանաց յատկացեալ է.) կատարեալ ազատութիւն տալով անոր որ կարող ըլլայ ներս խօթելու իւր սքանչելի դեղերը կայսրութեան ամեն կողմը. ուր մինչև այն օրը մահուան պատժով արգիլեալ էր Եւրոպացւոց որ մտնեն։ Կայսերական հրովարտակը որ կըշնորհէր անոր այս իրաւունքը, կըհրամայէր նաև թէ անոր շտեմարանները և բնակարանները երբէք չքննաքարուին։

Պատերազմը այնպիսի արագութեամբ հրատարակուեցաւ. որ Անգղիոյ հպատակաց մէկ մեծ մասը ժամանակ չունեցաւ փախչելու անգղիական նաւուց մէջ որ նաւահանգիստը կըգտնուէին։ Աւասիկ հազարաւոր անձինք որոյ ճարակ պիտի ըլլային անշուշտ, առանց վեհանձնական համարձակութեանը Թոմաս Հոլըուէին, որ անմիջապէս բանալ տալով իւր շտեմարանները ընկալաւ զանոնք։ Յետ այնորիկ ցոյց տուաւ Չինացի յարձակողաց իւր ձեռքը եղած կայսերական հրովարտակը, որ կըհրամայէր թէ Հոլըուէի բնակարանացը մէջ, որևիցէ պարագայի մէջ, ամենևին մէկը կարող չըլլայ բռնութեամբ մտնելու. ուստի իւր մարդասիրութեամբը, այս աթիւ ա, շատ անձինք մահուանէ ազատեց։

Աւստրիայէն կըգրեն թէ Կոթլանտի իշխանուհւոյն բժիշկը մօտ օրերս այնպիսի գիտնական տեղեկութիւն մը ձեռք բերեր է 'ի մասին պողպատէ շրջանակաց որոց մէջ կըփակուին տիկինները. որ անշուշտ ծանր մտածութեան մէջ պիտի ձգէ զանոնք։ Այս իմաստուն բժիշկը՝ որ մեծ յարգ ունի բոլոր Գերմանիոյ մէջ, կըհաստատէ եղեր թէ յիշեալ շրջանակաց գործածութեան պատճառաւ է որ այս վերջին ժամանակներս այնքան դժուար ու վտանգաւոր եղած է տղայաբերութիւնը. Կըյաւելու եղեր նաև թէ այս նորահնար սովորութիւնը ցուրտ առնելու պատճառ կուտայ կանանց շատերուն. ուստի կից ծագած հիւանդութիւնները գրեթէ միշտ մահաբեր կըլլան։ Յիշեալ բժիշկին զրուցածին

զանցառութեան իւրոյ 'ի տալոյ ապահովել զմայր գումարն, առնլով գանձայ զմիջոց իմն հանել զայն 'ի ձեռաց կտակակատարացն ըստ զօրութեան կտակին, մինչ էին խրատունք և տեղիք, այլև արժանի արամտութեան և արգար մեղադրանաց համօրէն քաղաքակցաց իւրոց կացուցեալ զանձն, զի այնինչ ջանք եղեալ են ամանց ազգասիրաց 'ի հանել զդրամն 'ի ձեռաց անհատից և ապահովել 'ի ներքոյ մուրհակաց տէրութեան, խափանարար է լեալ առանձին միջամտութեամբ, անշուշտ կամելով շարունակել ինքնիշխան վայելումն թոշակին, և այնպէս զհասարակաց և ազգին պատկանեալ մեծ օգուտ այն (զի չիք օգտակարագոյն քան զհաստատութիւն դպրոցի) զոհելով վասն դիւրութեան շահու անձին։ Զայս տեսութիւն մեր արդարև ոչ մերժէ այլ հաստատէ նոյն իսկ նկատողութիւն Պ. Յ. Մ. Զօրաքեանի, յասելն իւրում թէ՝ երկոտասանամեայ շարունակութի Սամեան դպրոցին ինքնակամ տուրք է եղեալ կտակակատարացն 'ի փառս ազգին իւրեանց. սակս բարւոք և արգիւնաւէտ կառավարութեանց նոյն դպրոցին արով իւր լեալ է բարեհամբաւեալ։ Ըստորում անտարակոյս վկայութեամբ ժամագրութեան և այլ հանգամանաց ցուցանի 'ի տեառնն, զի սկզբնաւորութիւն Ամենափրկչեան ճեմ. րանին, ընդմիջումն և վերստին շարունակումն նորին եղեալ է այնպէս, որով կայր հաստատուն խրատունք պահանջելոյ օրինօք 'ի ձեռաց կտակակատարացն զհիմնակեալ 20 հազար ռուփին, և ապահովել մինչև էր անագան՝ սնանկութեամբ տանն։ Սմին իրի 'ի վեր անդր յիշատակեալ նկատողութիւք պարոն վարժապետին, ազդեցոյց են ամենայն ուշադիր ընթերցողաց թէ քանի՞ անյնական է լեալ խորհուրդ մնաց նորա միշտ, թէ 'ի վերադրելն անձին արժանեաց զտեղութիւն ճեմարանին, թէ 'ի տալն առանձին օգնականութեան կտակակատարաց զվճարելն տարեկան վաշխի հրկաւեալ գումարին գլխովին անհեթեթ և պատիր պատճառաւ, և հակառակ խոստովանեալ խոհականութեանն թէ յինքենէ երբեմն (ըստ պահանջելոյ ժամանակին) և թէ յայլ վկայութեանց հաստատելով, զի չէր բնաւ թոշակն այն լեալ այլ տուրք, եթէ ոչ արգիւնք 20 հազար ռուփւոյն թողեալ կտակաւ հանգուցեալ պարոն Գրիգորի Սամեան, ոչ վասն իւր (Պ. Յ. Մ. Զօրաքի) մասնաւորապէս, այլ վասն հաստատելոյ դպրոց մի 'ի Ջուղայ։

Պ. Ի փոխանակ այսր գիտողութեանց. այնինչ չկարեմք եթէ ոչ ափսոսալ յաւէտ ընդ այնչափ աշխատութիւն և ուշադրութիւն որքաղան Հօրն (թէ և ս յորդորեալ նորա առ այն յանփոփոխ շուքէ բարեկարգ տեսչութեան իւրոյ) յաղագս առարկային այնմիկ, ընդ անձին միոյ որ երևի միանգամայն անլաւ գոլ ձայնին բանի, իրաւացի համարեմք զպահանջ Նորին բարձր Սրբազնութեան 'ի պարոն Զօրաքեանէն աւարտել առարկայն, որում տուեալ է զծագումն կամակոր վարուք իւրով՝ 'ի ձեռն երկուց կողմանց ընտրեալ դատողաց (կամ Սալըթ) և տալ ապացուցութիւն կիրարկեալ բառից իւրոց, նախ քան զ'ի չուանկանելն իւր անտի յայլ աշխարհ։ Իւ զեղանակ ընտրութեան Սալիթին՝ ըստ առաջարկելոյ Սրբազանին, որչափ գտանեմք օրինաւոր, ազատական և համեմատ սովորութեան լուսաւորեալ աշխարհաց, նոյնչափ առաջարկեալն 'ի Պ. Յ. Մ Զօրաքեանէն երևի մեզ տարօրինակ, հերքելի և վասն դժպատեհ և յանգուգն ակնդութեանն՝ ամենայն կշտամբանաց արժանի։

Իսկ եթէ գիտողութիւնք մեր զոր արարաք անաչառապէս և մտադիւր ընթերցմամբ ամենայն գրուածոցն տեառն, ջատագովական յայտարարութեանց իւրոց եայլն, սաստիկ իմն թուիցին պարոն Զօրաքեանին, ասեմք նմա, զի ըստորում այս է մի 'ի ցանկացեալ ... քաղաքաց իւրոց, կարէ անձամբ գալով աստ, կամ կարգելով զտեղակալ 'ի պահանջել 'ի մէնջ զբացայայտութի նշմարանաց մերոց, թէ հաճեսցի։

Բաթաւիա, 20 Յունվարի 1858։

Գէորգ Աւետ Զաքարեանց։
Եղիազար Գ. Գասպարեան։
Գրիգոր Յովսէփ։
Մ. Կ. Մնացական։ Արտաւան Յովհաննէս։
Ա. Գ. Աւետիքեանց։ Մինաս Գ. Յովակիմեան։
Խ. Ա. Թովմասեան։ Գրիգոր Նահապետեան։
Սահակ Ա. Թովմասեան։ Յովհան Յարութիւն։
Աբր Կ. Պետրոսեան։ Մ. Մ. Զօրաքեան։
Ստեփաննոս Գ. Յովակիմեան։ Գ. Ա. Գասպարեան։

նշելով. քինինին, այսինքն պզպզուտէ շիջանակի գործածութիւնը քոլէրայի չափ կոտորած ըրեր է Սուէտիայի մէջ։

—Անգղիական լրագրութիւնները իրենց կատարեալ հաւանութիւնը կուտան կարգադրութեան մը, զոր Աւստրալիայի մէջ Մէլպուռնի քարլամէնթը հաստատեր է. Այս կարգադրութեան համօրինաց զօրութեամբը տուգանք մը պիտի վճարէ իւրաքանչիւր հայր, որուն զաւակը եօթը տարին լմնցնելով՝ տակաւին կարդալ և գրել չգիտեր, կամ դպրատուն չերթար։ Լոնտոնի Մօրնինկ-Բօսթ լրագիրը կըցանկայ որ նմանօրինակ օրէնք մը Անգղիոյ մէջ ևս հաստատուի, որ անշուշտ խիստ օգտակար ներգործութիւններ պիտի ունենայ կըսէ։

Եթէ անգղիացի լրագիր մը կըբաղձայ որ իւր գիտնական ազգին մէջ այսպիսի օրէնք մը հաստատուի, որչափ ևս առաւել հայազգի լրագիր մը և հայազգի հասարակութիւնը պարտաւորեալ է փափագիլ այսօրինակ օգտակար տնօրէնութիւն մը հաստատուելուն մեր ազգին մէջ ևս, որուն պակաս մեծագոյն մասը, դժբաղդութեամբ տակաւին խորին ագիտութեան մէջ կըգտնուին։

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, 19 ՕԳՈՍՏՈՍԻ

Օգոստափառ Սուլթանին հրատարակած Հաթթի Հումայինին զօրութեամբը հոգեքննութեան ժողով մը հաստատուեցաւ նախագահութեամբ բարձրապատիւ Ռիզա փաշային։ Այս ժողովը արդէն մեծ գործունէութեամբ յառաջ կըտանի իւր կարևոր պաշտօնը. այսինքն անաչառապէս կըքննէ զպարտքերը զոր կայսերական գերդաստանին անդամները ըրած են. և ըստորում, ինչպէս յայտնի է, յիշեալ պարտուց մէջ ըստ մեծի մասին խաբէութիւն կըլլայ պարոնք վաճառօղաց կողմանէ, և խարդախութիւն կայսերական տան վերաբերեալ անձինքներէն, այս նորահաստատ ժողովը նոյն պարտուց օրինաւորը ապօրինաւորէն զատելով, արժանաւոր կերպիւ պիտի կարգադրէ բոլոր եղած պարտքը։

Կայսերական անդամոց պալատի հոգաբարձուներէն շատերը մանրամասն քննութեան ներքև կըգտնուին այժմ, որոցմէ մէկ երկուքը իրենց պաշտօնէն զրկուեցան 'ի պատճառս անարժան ընթացից զոր ունեցան 'ի մասին ծախուց յանձնելոց 'ի հոգս իւրեանց։

—Կայսերական հրամարտակաւ հետևեալ փոփոխութիւնները 'ի գործ դրուեցան.

Թանզիմաթի ժողովոյն նախագահ Քըպրըլը Մէհէմմէտ փաշան մեծ ծովակալ անուանեցաւ Մէհէմմէտ Ալի փաշային տեղը. և յիշեալ ժողովոյն նախագահութիւնը Մէհէմմէտ Ռիւշտի փաշային յանձնուեցաւ։

Այլև օգոստափառ կայսեր չորս փեսաները, այսինքն Ալի Ղալիպ փաշան, Էդհէմ փաշան, Մահմուտ փաշան և Խալիլ փաշան իրենց պաշտօններէն զրկուեցան։

Մահմուտ փաշան, որ փոխանորդաբար արտաքին գործոց պաշտօնը կըվարէ, վաճառականութեան տեսուչ անուանեցաւ. 'ի վերայ այսր ամենայնի պիտի շարունակէ յիշեալ պաշտօնը 'ի գործ դնել մինչև Ֆուատ փաշային վերադարձը։

Փարիզի օսմանեան գործակատար (շարժէ տ'աֆէր) Հայտար էֆէնտին՝ Բ. Դրան դեսպան անուանեցաւ 'ի Բետերսպուրկ փոխանակ Ռիզա պէյին։

Պէրլինի օսմանեան գործակատարի պաշտօնը քիր Եանի Արիստարքիին յանձնուեցաւ փոխանակ Հիսամ պէյին։

Բէսայիրի կառավարիչ Իպրահիմ փաշան՝ Հալէպի կառավարիչ կարգեցաւ, և այս առթիւ Միր-է-լ-է-միրայի աստիճանը նկալաւ։

—Դաղղիացի զինուորական ուսուցիչները, որոց հետ Ֆէրուխ խանը դաշնագրութիւն ըրած է 'ի Փարիզ, արդէն Կոստանդնուպօլիս հասած ըլլալով, անցեալ շաբթու գաղղիական շոգենաւով և ընկերութեամբ հայկազուն Ներիման խան զօրապետին որ Ֆէրուխ խանին առաջին խորհրդոյ քարտուղարն է, մեկնեցան Դրապիզոն երթալու. ուսկից անյապաղ Թէհրան պիտի երթան. Ասոնք ընդամէնը 24 հոգի են, նորահասակ, ուժեղ և հանճարեղ անձինք։

—Մէքքէի նոր Շէրիֆ Ապտուլլահ փաշան պատրաստութիւն կըտեսնէ իւր նուիրական պաշտօնին երթալու շուտով։

—Գարատաղի սահմանները նշանագրելու համար Եւրոպիոյ տէրութիւններէն յուղարկուած գործակալները իրենց այս պաշտօնը լմնցնելէն ետև, Կոստանդնուպօլիս պիտի գան Բարձրագոյն Դրան հաղորդելու համար իրենց ըրած աշխատութիւնը։ Կըկարծուի թէ մինչև Հոկտեմբերի վերջը հազիւ թէ կրնան լմնցընել իրենց յանձնուած այս գործը։

—Երէկ և այսօր Լոնտոնէն հասած հեռագրական լուրերը կըծանուցանեն թէ օսմանեան կառավարութիւնը 5 միլիոն լիրա սթէրլինի փոխառութիւն մը ըրեր է Լոնտոնի Օթօման-Պանքային և Տէնթ, Բալմէր և ընկերք անուն սեղանաւորաց հետ։

—Այսօր օսմանեան լիռային գինը 147 ղրշ է դրամաթղթով։

—Անցեալ շաբթու, Այէ Սոֆիա անուն անգղիական շոգենաւով Սիրայէն եկող պատուաւոր տիկնոջ մը արկեղոց և քրինոլինին մէջ մաքսաքաղի մաքսատունը մէկ միլիոն 200 հազար ղրշ կեղծ դրամաթուղթ գտաւ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Զմիւռնիա, 22 Օգոստոսի.

Քաղաքիս անդորրութիւնը և բարեկարգութիւնը կըշարունակուին հայրական հոգատարութեամբ մեր բարեգութ կուսակալ վսեմափայլ Մուստաֆա փաշային։

—Օգոստափառ Սուլթանը հաճեցաւ չորրորդ կարգի Մէճիտիէ նշանաւ պատուել զմիստր Ճօհն Լ. Պլէօնթ, որ Անգղիոյ հիւպատոսի փոխանորդ է Խուքիւպի մէջ և այժմ Մանասթըրի Անգղիոյ հիւպատոսարանը կըկառավարէ փոխանորդաբար. Միստր Պլէօնթը զանազան պարագայից մէջ օգտակար ծառայութիւններ ըրած է Բարձրագոյն Դրան։

—Մալթայի առողջութեան ժողովը հետևեալ պայմանաժամերը որոշած է 'ի մասին քառանորեայ զգուշութեան. Ճիպրալթարէն եկողներուն համար 15 օր. Թանճէրէն և Մաղըրպի ծովեզերքներէն եկածներուն համար 15 օր. Ճէզայիրի և Թունուզի համար 5 օր. Աղէքսանդրիայէն եկող ճանապարհորդաց համար 21 օր և վաճառաց 28 օր. Ասորիքէն, (Ասորւոց) Թարապուլուսէն և Ասորւոց ուրիշ ծովեզերքներէն մաքուր անցագրով եկողներուն համար 15 օր. Պէնկազիէն եկող ճանապարհորդաց համար 21 օր և վաճառաց համար 28 օր։

—Իռլանտայի և Նիւֆօնտլէնտ կղզւոյն մէջ, այսինքն Եւրոպիոյ ու Ամերիկայի մէջ շատոնցմէ 'ի վեր առաջարկեալ հեռագրական գիծը հաստատուեցաւ։ Ելեկտրական թելը պարունակող և ահագին երկայնութիւն ունեցող պարանը, շատ նեղութիւններէ ետև, վերջապէս յաջողութեամբ և անվնաս ձգուեցաւ Ատլանդեան Ովկիանոսին մէջ և այս պարանին միջոցաւ քանի մը վայրկենի մէջ հաղորդակցութիւն կըլլայ Եւրոպիոյ և Ամերիկոյ մէջ, այսինքն լուր կառնուի ու լուր կըտրուի։

"Ասիկա մեր զարմանալի դարուն մէջ կատարուած, կըսէ լրագիր մը, ամենամեծ ձեռնարկութիւնն է. որով ասս հին և նոր երկու աշխարհներուն բնակիչները, որոնք 3000 մղոն լայնութիւն Ովկիանոսով բաժնուած են իրարմէ, հիմա իրարու հետ կրնան խօսակցիլ գրեթէ նոյն սենեակին մէջ նստածի պէս"։

Ուրիշ լրագիր մըն ալ կըսէ թէ "Ատլանդեան պարանին այսպէս յաջողութեամբ զետեղուիլը մարդկային մտաց ամենէն մեծ և հոյակապ յաղթութիւնն է զոր ըրաւ բնութեան վրայ"։

Ի վերայ այսր ամենայնի յիշեալ հեռագրական գիծը տակաւին երկար գրութիւններ շուտով չկրնար հաղորդել։ Իռլանտայէն մէկ ժամու մէջ 100 բառ յուղարկեր են 'ի Նիւֆօնտլէնտ կղզին որ յԱմերիկա։ Դարձեալ Իռլանտայէն յետադայ խօսքը գրեր են "ժամը 12 է 'ի Տուպլին, իսկ 'ի Նիւֆօնտլէնտ ժամը քանի՞ է"։ Պատասխան եկեր է "Գիշերուան 8 ժամ է"։

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԼՈՒՐՔ

Զմիւռնիա, 22 Օգոստոսի.

Այս շաբթու 'ի հաշիւ Հոլանտայի ընկերութեան 100 կողով աֆիոն և 'ի հաշիւ մանաւորաց 35 կողով. ընդամէնը 135 կողով աֆիոն վաճառուեցաւ 173 ղրշ չէքին. Տօրոնը շարունակ կըծախուի 245-256 ղրշ հէնդիխարը ըստ տեսակին. Անգղիոյ տեսակ փալամուտը 59-68 ղրշ գիրավաճառ է և կուզուի։ Բամպակին արժէքը 308-312 ղրշ է հէնդիխարը. Այս տարուան չոր թուզին հունձը 30 հազար ուղտի բեռ կամ 120 հազար հէնդիխար կըկարծուի. Այսքնի թուզին գինը՝ 90-140 ղրշ է հէնդիխարը և Եըլպէյլինը՝ 150-180 ըստ տեսակին։ Սուլթանինա ըսուած անկուտ կարմիր չամիչին օխան 4-5 1/4 է.

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆ

ՍԱՐՐԱՖՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ
ԻԶՄԻՐԻ ՕԹՈՄԱՆ-ՊԱՆՔԱՅԻՆ

Քաղաքիս հասարակութեանը իմաց կըտրուի, թէ այս օրերս Օթօման-Պանքան սարաֆութեան նոր սեղանատուն մը բացաւ Մէծ Վէզիր խանը, որուն կառավարութիւնը յանձնուած է մըսիւր Ալֆրէտ Պօրթէլին։

Այս սեղանատունը ընդունի վերաբերեալ զանազան դրամական թուղթեր գրաւոյ պիտի առնէ, և Օթօման-Պանքային ըստ ամեն գործողութիւնները, (բաց 'ի փոխանակութեանց) պիտի կըրնայ կատարել ևս, ընդունայն արարքներուն ըստ ամեն գործերը պիտի ընէ, դրամ պիտի փոխէ, պօնօներ ակօնի պիտի ընէ, ակօնէ ակրէնի պիտի բանայ թղթեր վաճառականաց և խանութպանաց հետ, ակռամ դրամ պիտի տայ ամենուն, և մանաւանդ նոր բաղ և ուրիշ մեդալ (ԷԷՄԻԼ) առանց ընդ արժէքան վաճառականաց թէ ուղղակի պիտի տայ, ըստ աւելութեան մեդալ ուրիշին (ԷԷՄԻԼ ՇՈՒՐՈՒԸ)։

ԿԵՆԴԱՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՄԱՌՕՏ

ՀԱՍԱՐԱԿԱՑ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆ վերջերս հատոր է որ հրատարակութեան աշխատութեամբ ուսումնական պալատի տեառն Պօղոսի Սոտամբեան.

Կ. Պօլսոյ մէջ Մէրճանը տէր Ց. Մարգարեանին գրատունը կըգտնուի։

Հատորակը Բանգարանը յիր նուիրուած է Աշխէն։

☞ ## ԿԱՆՈՆՔ ԱՌՈՂՋՈՒԹԵԱՆ

ԴԻՒՐԻՄԱՑ ՎԱՍՆ ԱՄԵՆԵՑՈՒՆ

Անգղիոյ մէջ, Միացեալ Նահանգները, Հարաւային Ամերիկոյ մէջ, և հին աշխարհին ամեն երկիրները, ընդհանուր առողջութիւնը մեծապէս զբաղեալ է նոր տետրակի մը վրայօք, զոր մօտերս հրատարակեց 'ի Լոնտոն, հաշակաւոր Թոմաս Հոլօուէյ անուն բժշկականութեան վարդապետը։

Այս գործը նախ և առաջ նշանաւոր է իւր ոճոյն գեղեցկութեամբը. երկրորդ հաստատուն ապացոյցներովը, զոր յառաջ կըբերէ 'ի մասին ազդեցութեան դարմանողական յատկութեանը զոր կըպարունակեն Հոլօուէյի երկու դեղերը, որ են դեղահատերը և օծելիքն։ Յիշեալ գիտնական բժիշկը 'ի սկզբան քանի մը խօսքով կընկարագրէ մարդոյս գործարանաց կազմութիւնը և յետոյ կըբացատրէ իւր օծելեացն ներգործութիւնը 'ի վերայ ստորին դրութեանը (սիսթէմ ապսօրպան). և թէ ինչ պատճառաւ նոյն օծելին անխուսելի դեղմն է զանազան վէրաց համար (վերքեր, ըէ, ակզօսիր), ևայլն։ Իւր տետրակին վերջին գլխոյն մէջ, նշանաւոր պարզութեամբ բացատրած է զարերը որոցմէ բաղկացեալ են իւր դեղահատերը. վերջապէս այնպիսի յայտնի մեկնութիւններ տուած է, որ այն մարդիկը անգամ որոնք ամենևին տեղեկութիւն չունին այս խնդրոց վրայօք, չեն կրնար չտեսնել և չիմանալ, և բանդատուած են ճանչելու ներգործութիւնը դեղահատից 'ի վերայ արեան, որ հարկաւոր հիմն է շնչաւոր էակներուն կենացը։ Այս դեղահատերը՝ իրենց արտաքսիչ յատկութեանց միջոցաւը՝ զոր կըպարունակեն, դուրս կըվանեն հիւանդութեան սերմը, և արեան շրջաբերութեան գործունէութիւնը և բարեկարգութիւնը դարձեալ կըհաստատեն։

Այս ամենահարկաւոր աշխատութիւնը, որուն վրայ գերդաստանաց ուշադրութիւնը կըհրաւիրեմք, մէկ ծայրէն միւս ծայրը ժամու մը մէջ կրնայ կարդացուիլ, և ընթերցողը պիտի տեսնէ թէ միստր Թոմաս Հոլօուէյ գիւտին կերպիւ կըցուցնէ զպատճառը հիւանդութեանց, կըբացատրէ անոնց հետևութիւնները և անոնց դէմ մաքառելու միջոցը կըսորվեցնէ, եթէ հոգ չէ տարուեր անոնց առաջքը առնելու։ Հոլօուէյ բժիշկը զատ ատենախօսութիւններ ըրաւ գիտնական բժիշկներուն ժողովոյ մէջ, բացատրելով իւր կերպը և գաղափարը 'ի մասին բժշկութեան հիւանդութեանց։ Այնոր ատենախօսութիւնները այն ատեն ազդեցութիւն ըրին ժողովականաց վրայ. որ քիչ ժամանակուան մէջ անտարակոյս արմատական նորոգութիւն մը պիտի տեսնեմք բժշկականութեան արհեստին մէջ։

Ուստի թող իւրաքանչիւրք իւր ձեռքը ունենայ այս օգտակար գրքոյկն. (կանոնք առողջութեան Հոլօուէյի). որ կըգտնուի ամեն գլխաւոր գրավաճառաց քով։

Խմբագիր-տէր լրագրոյս.

Ղուկաս Գ. Պալթազարեան.

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐՇԱԼՈՒՍՈՅ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ